

جنبه های اجتماعی اقتصادی پرورش گاو میش

فاطمه رجبیان غریب^۱ بهمن خسروی پور^۲

(تاریخ دریافت ۱۳۹۵/۳/۳ تاریخ پذیرش ۱۳۹۵/۵/۱۷)

چکیده :

گاو میش با ویژگیهای منحصر به خود نظیر استفاده از منابع غذایی کم قیمت ، توان بالای سازگاری با محیط اطراف و مقاومت برابر بیماری ها و نیز تولید گوشت و شیر با ارزش می تواند تحول بزرگی در اقتصاد روستاییان ایجاد کند. از اینرو محققان گاو میش را دام آینده معرفی می کنند. گاو میش از دامهای بومی ایران است و پرورش آن از ۲ هزار و ۵۰۰ سال پیش از میلاد در کشور وجود داشته است. با توجه به اهمیت این دام در اقتصاد مقاومتی که اتکای آن به مردم ، تولیدکنندگان و تولید داخل است و جنبه های مثبت و رقابتی این دام پرارزش، این تحقیق که به صورت مروری تحلیلی و با استفاده از منابع کتابخانه ای تنظیم شده است، به بررسی جنبه های اجتماعی اقتصادی پرورش گاو میش می پردازد.

کلمات کلیدی: جنبه اقتصادی، جنبه اجتماعی، پرورش گاو میش

1. دانشجوی دکتری آموزش کشاورزی دانشگاه کشاورزی و منابع طبیعی رامین خوزستان

2. دانشیار دانشگاه کشاورزی و منابع طبیعی رامین خوزستان

مقدمه

گاو میش بعد از گاو و گوسفند بیشترین تعداد جمعیت دامی جهان را دارد (۵). ۱۶۸ میلیون راس گاو میش در جهان وجود دارد که ۹۵ درصد از کل این تعداد در قاره آسیاست (۲). گاو میش ها از جمله گونه های اهلی بسیار با ارزش و چند منظوره در برخی از بخش های ایران به حساب می آیند (۷) ایران با داشتن حدود نیم میلیون راس گاو میش در استان های آذربایجان شرقی، آذربایجان غربی، اردبیل، خوزستان، گیلان، مازندران، گلستان و لرستان و با ظرفیت محدودتر در استان های فارس، ایلام، کرمانشاه، زنجان، اصفهان و چهارمحال و بختیاری یکپازکشورهای گاو میش خیز جهان می باشد (۱، ۱۲) طبق آخرین آمارهای موجود، جمعیت کل گاو میش در ایران حدود ۴۰۰ هزار رأس تخمین زده می شود که بیشترین تراکم آن در استان خوزستان با ۲۸ درصد و کمترین تراکم در استان های شمالی با هشت درصد پراکنده شده اند (۶). همه گاو میش های ایرانی، رودخانه ای به حساب می آیند (۷). از نظر تیپ نژادی، سه نوع گاو میش خوزستانی، آذری و مازندرانی در کشور وجود دارد که توان تولید خوزستانی از همه بیشتر است. (۶). با توجه به مقدمه ای که در مورد این دام باارزش گفته شد، در ادامه به بیان اهمیت پرورش گاو میش می پردازیم.

اهمیت پرورش گاو میش:

گاو میش های ایران در سه اقلیم متفاوت (مرتفع سردسیر، معتدل و پست مرطوب دریای خزر و پست جلگه ای) پرورش داده می شود، این امر قابلیت سازگاری با محیط و عدم وابستگی این حیوان را به آب و هوای خاصی نشان می دهد (۱) گوشت گاو میش در مقایسه با گاو چربی کمتری دارد و براساس نظر کارشناسان کلسترول آن در مقایسه با دیگر گوشت های قرمز ۴۰ درصد کمتر اما پروتئین آن ۱۱ درصد و مواد معدنی آن هم ۱۰ درصد بیشتر است. گوشت گاو میش گرم است، گاو میش در برابر اغلب بیماری ها مقاوم است و گوشت آن هم ترد است و به همین علت آن را دام هزاره سوم می نامند.

همچنین در سبد غذایی مصرف کنندگان آنچه بیش از هر ماده دیگری حلقه تغذیه انسان را کامل می کند، مواد پروتئینی به خصوص نوع حیوانی است (۳). بالا بودن میزان چربی و ماده خشک بدون چربی در شیر گاو میش، وجود بسترهای لازم برای رونق گرفتن صنایع تبدیلی و امکان بهره مندی از ضایعات کشاورزی و امکان صادرات فرآورده های آن از مهم ترین مزایای پرورش این نوع دام است.

جنبه های اقتصادی پرورش گاو میش

گاو میش‌های بومی ایران از جمله ذخائر ژنتیکی مهم کشور محسوب می شوند که نقش مهمی در اقتصاد روستائیان دارند (۴). این دام با مزایایی چون مقاومت زیاد نسبت به بیماریها، تطابق پذیری مناسب با شرایط پرورش و نیروی کار فراوان، تولید شیر با درصد پروتئین، چربی، لاکتوز و امگا ۳ بالا نسبت به شیر گاو و تولید گوشت با چربی و کلسترول پایین تر در مقایسه با گاو شیرده نقش زیادی در بهبود و توسعه اقتصاد خانواده های روستایی دارد (۱).

تولید شیر گاو میش های دنیا از سال ۱۹۹۷ تا ۲۰۰۷ به میزان ۴۳٪ افزایش یافته است. این روند صعودی برای تولید شیر گاو به میزان ۲۰٪ برای همین دوره گزارش شده است (۹). اما به هر حال، هنوز تولید شیر گاو میش بسیار پایین تر از تولید شیر گاو است. تولید شیر گاو میش و گاو در سال ۲۰۰۷ به ترتیب ۸۵ و ۵۶۰ میلیون تن بوده است (۹). میزان تولید شیر در گاو میش بر حسب نژاد، تغذیه، مدیریت، طول دوره شیردهی و فاصله بین دو زایش تغییرات زیادی دارد. (۱۱) گاو میش ها بومی ایران از توان بالایی برخوردارند، به طور میانگین روزانه ۸/۵ کیلوگرم شیر (یک هزار و ۴۰۰ تا یک هزار و ۶۰۰ کیلوگرم در هر دوره) تولید می کنند (۶).

شیر گاو میش نسبت به شیر گاو دارای چربی (۸/۳-۸/۶٪) و پروتئین (۴/۵-۴/۸٪) بیشتری است (۱۳). شیر گاو میش به دلیل میزان درصد چربی بالا، از ویژگی خاصی برخوردار است و فرآورده های آن دارای ارزش اقتصادی بالایی هستند. شیر گاو میش به لحاظ ماده خشک، پروتئین و چرب بالاتر باید از قیمت بیشتری برخوردار باشد. به عنوان مثال، استاندارد پنیر مازورلا که یکی از پنیرهای

ایتالیا است، ایجاب می کند که در تولید آن از شیر گاو میش استفاده شود.

گاو میش اغلب به علت پایین بودن ظرفیت تولیدمثلی، بالابودن فاصله زایش و سن در موقع اولین زایش و کوتاه بودن طول دوره شیردهی مورد سرزنش بوده است (۸). این عوامل باعث شده است تا گاو میش سهم خود را از زندگی در روستاها به گاو بدهد و به تدریج از جمعیت آن کاسته شود (۳) بنابراین، بالابردن ظرفیت تولید و استفاده کامل از پتانسیل ژنتیکی این دام، علاوه بر تأمین بخش قابل توجهی از مواد پروتئینی مورد نیاز، می تواند در اقتصادی شدن پرورش گاو میش و توسعه آن نیز مؤثر واقع شود (۴).

معمولاً در شرایط گله، یک گاو میش می تواند دو زایش در هر سه سال داشته باشد اما در شرایط مدیریتی خوب در گله گاو میش های شیری، یک گاو میش می تواند دارای فاصله زایش ۱۲-۱۱ ماه نیز باشد (۷). بنابراین به دلیل حفظ تنوع غذایی، امنیت غذایی، تنوع گونه ای، اقتصاد روستایی و غیره، لازم است با بهبود صفات تولیدمثلی هم از طریق بهبود عوامل مدیریتی و هم عوامل ژنتیکی، با کاهش جمعیت این گونه مقابله شود. این دام، بیشتر احتیاجات خود را از طبیعت تأمین می کند و تولیدات آن برای دامدار هزینه کمی دارد. گاو میش از لحاظ دریافت غذا با گاو رقابت نمی کند، بنابراین نباید این دو گونه را جایگزین هم کرد (۳).

علاوه بر شیر و گوشت این حیوان، پوست آن نیز به علت ضخامت زیاد در صنایع دستی مانند ساخت وسایلی نظیر کیف، دستکش، زین اسب، کمر بند و قالیچه های تزئینی کاربرد دارد.

سرگرمی‌های کودکان این منطقه در روزهای داغ تابستان با دمای حدود ۵۰ درجه بازی و شنا با گاو میش‌ها در کنار رودخانه کارون است.

این در حالی است که در استان‌های آذربایجان غربی و شرقی به دلیل خنک بودن هوا امکان پرورش این حیوان در محیط‌های بسته فراهم بوده و بیشتر آنها در سیستم‌های بسته روستایی نگهداری می‌شوند (۶)

البته باید گفت که سیستم‌های پرورشی در مناطق شمالی کشور به صورت بینابین بوده و مخلوطی از تمام روش‌هاست. از این جهت که مکانیزم پرورش گاو میش در ایران بیشتر به صورت سنتی است (۶) از جنبه اجتماعی فعال شدن اتحادیه‌ها و سندیکاهای کارگری و غیر دولتی متشکل از فعالان بومی منطقه‌های پرورش گاو میش در تصمیم‌گیریها و مشارکت اجتماعی مناطق موثر است.

نتیجه‌گیری

متأسفانه هم‌اکنون در ایران گاو میش‌داری صنعتی به معنای واقعی کلمه وجود ندارد. در صورتی که مدیریت صحیح و پرورش در محیط‌های صنعتی، می‌تواند سود سرشاری را به صاحب این کسب و کار منتقل کند. شاید مشکل‌های رفتاری در این حیوان را بتوان جزو مسائلی نام برد که مانع از پیشرفت صنعتی پرورش این حیوان در ایران شده است؛ به‌عنوان مثال برخی گاو میش‌ها تا زمانی که بوی گوساله خود را استشمام نکنند، شیر نمی‌دهند. افزایش سطح مهارت‌های علمی و عملی پرورش دهندگان نقش موثری در موفقیت اجرای طرح توسعه گاو میش‌داری دارد. انتخاب نژادهای برتر و عملیات اصلاح نژادی و بهبود مدیریت تغذیه و تولید

از شاخ این حیوان نیز می‌توان در ساخت وسایل تزئینی و دسته چاقو، دکمه، شانه، چتر، عصا و آلات موسیقی استفاده کرد. حتی کود گاو میش از بهترین کودها برای حاصلخیزی زمین‌های کشاورزی و به ویژه پرورش قارچ است. ضخامت موی گاو میش هم ۲ برابر گاو است و برای تهیه برس و قلم مو استفاده می‌شود. پرورش گاو میش به رغم مزایای زیاد همچنان اندک و سنتی است.

باید با ایجاد زیرساخت‌های لازم و فراهم کردن شرایط، آن را به سمت نیمه صنعتی و صنعتی سوق داد. زیرا تنها در این صورت است که سود صاحب دام نیز تضمین شده و ریسک کمتری خواهد داشت. (۶) و با ایجاد فرصت‌های شغلی نقش مهمی در توسعه اقتصادی خواهد داشت. گسترش صنایع تبدیلی و مراکز تولید ارزش افزوده محصولات دامپروری گاو میش از دیگر ضرورت‌های اقتصادی می‌باشد.

جنبه‌های اجتماعی پرورش گاو میش

اکثر گاو میش‌های ایران در سیستم‌های باز و نیمه باز پرورش می‌یابند. البته دلیل این موضوع را باید در خصوصیات ژنتیکی این دام جست‌وجو کرد، زیرا از آنجا که در سطح پوست این حیوان، غدد عرق وجود ندارد، بنابراین مجبور است با غوطه‌وری در آب، بدن خود را خنک نگه دارد. از این رو گاو میش‌هایی که در منطقه خوزستان هستند، عمدتاً بیشتر ساعات روز را در اطراف رودخانه‌ها سپری کرده و به صورت نیمه وحشی پرورش پیدا می‌کنند. البته بخش کوچکی نیز به روش سنتی و در داخل واحدهای روستایی هستند (۶) گاو میش آباد محله ای در جنوب شرقی حاشیه شهر اهواز است و یکی از

می‌تواند در توسعه پرورش گاو میش مؤثر باشد و عامل ایجاد تحول اجتماعی- اقتصادی در این عرصه باشد. با انتقال کانالیزه و قانونی نگرانیها و دلمشغولیهای فعالین این حوزه به لایه های بالای اجتماع و مسئولان دولتی از یک طرف و از طرف دیگر با هماهنگ کردن فعالین این حوزه ، متناسب با ضرورتهای زمان در افزایش بهره‌وری می توان گام برداشت.

مثل می تواند در توجیه پذیری اقتصادی این محصول مؤثر باشد. ایجاد صنایع لبنی و کشتارگاه مخصوص و بسته بندی گوشت این حیوان سبب می شود پرورش دهندگان فعلی انگیزه بهتری برای فعالیت داشته باشند. همچنین اجرای طرح‌های ایجاد واحدهای الگویی صنعتی و نیمه صنعتی ، توجیه بانک‌ها برای ارائه تسهیلات بیشتر، و فرهنگ‌سازی مصرف محصولات این دام در کشور

منابع:

- ۱) بهاری زاده، مریم، واعظ ترشیزی، رسول، بررسی عوامل محیطی مؤثر بر صفات مهم تولیدی گاوهای ایران، مجله پژوهش های علوم دامی/ جلد ۲۱ شماره ۱/ سال ۱۳۹۰، ص: ۱۳۸-۱۲۷.
- ۲) توسعه پرورش گاوهای، تحولی در اقتصاد روستائیان سایت خبری تحلیلی عصر خبر، ۱۳۹۲،
- ۳) حسن پور، ک، مرادی شهربابک، م، صادقی م و کیانزاد، د، ۱۳۹۱، برآورد اثر عوامل محیطی و پارامترهای ژنتیکی برخی صفات تولیدمثلی گاوهای ایران، نشریه پژوهشهای علوم دامی، شماره ۲، ص: ۹۰-۸۱.
- ۴) طاهری دزفولی، ب، نجاتی جوارمی، ا، عباسی، م، فیاضی ج و چمنی م، ۱۳۹۱ بررسی عملکرد و برآورد پارامترهای ژنتیکی صفات تولید و تولیدمثلی گاوهای استان خوزستان، مجله دامپزشکی ایران، دوره هشتم، شماره ۳، ص: ۵۳-۴۵.
- ۵) کرد نژاد، ۱۳۷۸. بررسی اثر سطوح مختلف انرژی و پروتئین جیره بر عملکرد پرورانی گوساله های نر گاوهای خوزستان، پایان نامه کارشناسی ارشد تغذیه دام، موسسه تحقیقات علوم دامی کشور، کرج.
- ۶) محمدرضا ملاصالحی، ایانا، Iranian Agriculture News Agency، ۱۳۹۴
- ۷) مدد، م، قوی حسین زاده، ن. شادپرور، ع. ۱۳۹۲. برآورد پارامترهای ژنتیکی صفات تولید و تولید مثل در گاوهای های بومی ایران، تحقیقات تولیدات دامی، سال دوم، شماره اول، ص: ۵۲ - ۴۵.

8) Aziz MA, schoeman SJ, Jordaan GF, El-Chafie OM and Mahdy AT, 2001. Genetic and phenotypic variation of some reproductive traits in Egyptian buffalo. South African J Anim Sci 31:195-199.

9) Food and Agriculture Organization (FAO). 2009. Retrieved May 26, 2013, from <http://www.fao.org>.

10) Gardner R. W., Smith L. W. and Park R. L. 1988. Feeding and management of dairy heifers for optimal lifetime productivity. Journal of Dairy Science, 71: 996-999

11) Lailson M. P., Gonzalez A. A. T., Villagomez P. P., Berruecos- Villalobos J. M. and Vasquez C. G. 2005.

Factors affecting milk yield and lactation curve fitting in the creole sheep of Chiapas-Mexico. Small

Ruminant Research, 58: 265-273.

12) Mohebi M and Naderfard H, 1998. The water buffalo: A gentle farm animal. Creating sustainable livelihoods. UNDP and FAO.

13) Zullo A., Barone C. M. A., Zicarelli L. and Matassino D. 2007. An application of the integrative method for extending part lactation milk record in Mediterranean Italian buffalo reared in Caserta province. Italian Journal of Animal Sciences, 6. 417-420.